
РОЗШИРЕННЯ ТЕРИТОРІЇ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ ЯК ЗАПОРУКА СТАЛОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

Данильченко Олена

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-539-6-10>

ВСТУП

Процеси глобалізації, сучасні суспільні трансформації та їх наслідки на довкілля підвищили пріоритетність його збереження. Резолюцією Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй, прийнятої у 2015 році, ухвалено 17 Глобальних цілей, реалізація яких сприяє виведенню світу на траєкторію сталого та життєстійкого розвитку¹. У відповідь на нові виклики в Україні було розроблено національну систему цілей сталого розвитку, що має забезпечити підґрунтя для подальшого планування розвитку України. Засади державної екологічної політики викладені у Законі України Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року². З метою припинення процесів погіршення стану довкілля, згідно Стратегії необхідно збільшити площі земель екомережі, що є стратегічним завданням для досягнення екологічної збалансованості території України. Збільшення площі національної екомережі має відбуватися у результаті розширення існуючих та створення нових територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

Природно-заповідний об'єкти України – це унікальна українська природа, фонд, у якому зібрані природні скарби: ліси і степи, ріки і моря, болота і гори, скелі і печери, заплави і, навіть, пустеля. Природні екосистеми та різноманіття флори і фауни тут найкраще збережені, унікальні колекції рослин і тварин зібрані у садах і парках. Створення

¹ Резолюція Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку на період до 2030 року». URL: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n15/291/92/pdf/n1529192.pdf?OpenElement> (дата звернення 12.12.24).

² Закон України Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#n14> (дата звернення 20.10.2024 р.).

нових природно-заповідних об'єктів є одним з найбільш дієвих механізмів для охорони цінних природних територій. Для забезпечення сталого розвитку природно-ресурсного потенціалу України передбачено збільшення та розширення територій природно-заповідного фонду (ПЗФ) та згідно Стратегії державної екологічної політики України до 2030 р. показник заповідності має досягти 15%³. Тому всі регіони України мають активно поповнювати ПЗФ країни новими об'єктами, але сучасні реалії, агресія росії, воєнні дії та окупація знищують уже створені унікальні об'єкти ПЗФ. Аналіз сучасного стану та особливості розміщення природно-заповідних об'єктів України важливе та гостре завдання сьогодення.

1. Структура та сучасний стан природно-заповідного фонду України

Згідно Закону України Про природно-заповідний фонд України «природно-заповідний фонд України (ПЗФ) – це ділянки суходолу і водного простору, природні комплекси та об'єкти, які мають особливу природоохоронну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу цінність і виділені з метою збереження природної різноманітності ландшафтів, генофонду тваринного і рослинного світу, підтримання загального екологічного балансу та забезпечення фонових моніторингу довкілля»⁴. До ПЗФ України належать: природні території, об'єкти (природні заповідники, біосферні заповідники, національні природні парки, регіональні ландшафтні парки, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища) та штучно створені об'єкти (ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки, пам'ятки природи, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва).

На 01.01.2021 р. ПЗФ України нараховував 8633 території та об'єктів фактичною площею 4,106 млн. га, а показник заповідності становив 6,8% тоді як, частка земель ПЗФ більшості країн Європи коливається від 10 до 25%⁵. Структура ПЗФ України за площею представлена на рис.1. Заказники та національні природні парки

³ Закон України Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#n14> (дата звернення 20.10.2024 р.).

⁴ Закон України Про природно-заповідний фонд України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2456-12#Text> (дата звернення 1.10.2024 р.).

⁵ Аналіз площ природно-заповідного фонду України в розрізі адміністративно-територіальних одиниць за 2020 рік / Природно-заповідний фонд України. URL : <https://wownature.in.ua/oberihaymo/pryrodno-zapovidnyy-fond/> (дата звернення 1.11.2024 р.).

становлять 62,9%, третю позицію займають регіональні ландшафтні парки – 18,48%, а четверту заповідники – 15,29%.

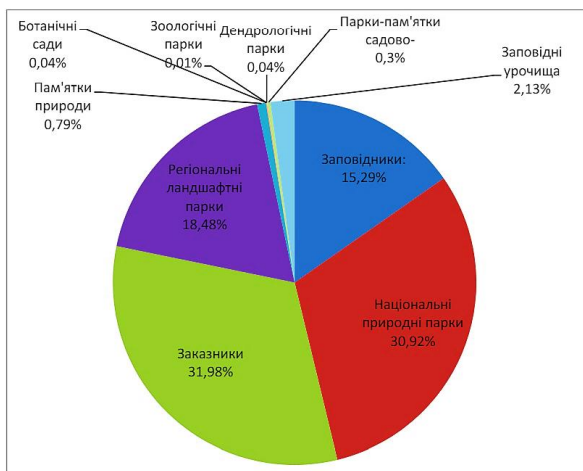

Рис. 1. Структура ПЗФ України за площею (станом на 01.01.2021 р.)⁶

У складі ПЗФ було 5 біосферних заповідників, 19 природних заповідників, 53 національних природних парків, 85 регіональних ландшафтних парків, 3398 заказників, 3580 пам'яток природи, 802 заповідних урочища, 28 ботанічних садів, 13 зоологічних парків, 62 дендропарки та 588 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва.

Динаміка створення територій та об'єктів ПЗФ України за 2001–2020 рр. представлена на рис. 2. Площа об'єктів ПЗФ України зростає.

Станом на 01.01.2023 р. частка ПЗФ України становить 4,167 млн. га (6,9%)⁷, структура ПЗФ особливо не змінилася. На 01.01.2024 р. в Україні нараховується 9002 територія та об'єктів ПЗФ загальною площею 4,569 млн. га (фактична площа 4,185 млн. га) та морський заказник «Філофорне поле Зернова» площею 402,5 тис. га, показник заповідності

⁶ Аналіз площ природно-заповідного фонду України в розрізі адміністративно-територіальних одиниць за 2020 рік / Природно-заповідний фонд України. URL : <https://wownature.in.ua/oberihaymo/pryrodo-zapovidnyy-fond/> (дата звернення 1.11.2024 р.).

⁷ Українська природоохоронна група. URL: <https://uncg.org.ua/plan-ukrainy-iz-zapovidannia-tsinnikh-pryrodnykh-terytorij-do-2030r-vykonanyj-na-3-5/> (дата звернення 20.10.2024 р.).

становить **6,93%**⁸. У складі ПЗФ серед природних територій та об'єктів зафіксовано: 5 біосферних заповідників, загальною площею 4809,84 км², 19 природних заповідників, загальною площею 2017,95 км², 56 національних природних парки, загальною площею 14294,6 км², 83 регіональних ландшафтних парків, загальною площею 7489,16 км², 3447 заказників, загальною площею 13485,1 км², 3705 пам'яток природи, загальною площею 481,096 км², 832 заповідних урочища, загальною площею 965,26 км² (рис. 3).

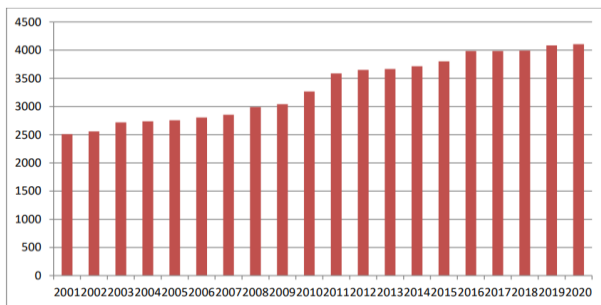

Рис. 2. Динаміка створення територій та об'єктів ПЗФ України за 2001–2020 рр. (у тис. га)

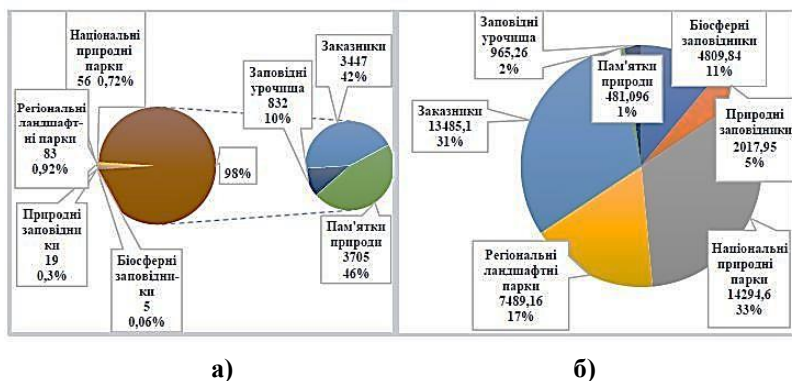

Рис. 3. Структура ПЗФ України (природних територій та об'єктів), а) – кількість, б) – загальна площа (км²) (станом на 01.01.2024 р.)

⁸ Державний кадастр територій та об'єктів природно-заповідного фонду. URL: https://data.gov.ua/dataset/mepr_05 (дата звернення 20.10.2024 р.).

Показник заповідності з 2011 р. по 2020 р. зріз лише на 1,05%, а з 2021 р. по 2023 р. – на 0,15%, тобто збільшення відбувається низькими темпами. Успішність заповідання становить максимум 2% від необхідних темпів роботи в цьому напрямку.

Площі території ПЗФ у розрізі адміністративно-територіальних одиниць за 2022 та 2023 роки представлено на рис. 4. Чотири області характеризуються найбільшою площею об'єктів ПЗФ: Хмельницька, Херсонська, Київська та Чернігівська (площа ПЗФ відповідно становить: 328684 га, 319315 га, 296316 га та 263103 га). Найменша площа заповідання у м. Київ – 26197,42 га. Проте, при дослідженні показника заповідності встановлено, що у м. Київ даний показник найвищий та становить 26,1%. Крім того, високі показники заповідності (понад 15%) характерні для Закарпатської, Івано-Франківської та Хмельницької областей з показниками 16,18%, 16,2% та 15,93%, відповідно. Найменший показник заповідності (до 2,5%) відмічено у Вінницькій та Харківській областях з показниками 2,27% та 2,4%, відповідно (рис. 5).

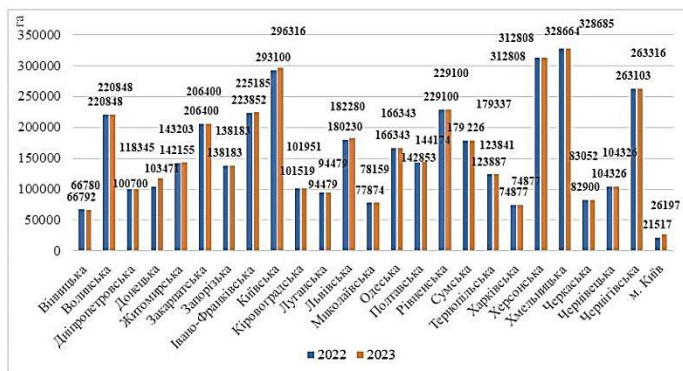

Рис. 4. Площа ПЗФ у розрізі адміністративно-територіальних одиниць станом на 01.01.2023 та 01.01.2024 (за даними екологічних паспортів адміністративно-територіальних одиниць⁹)

⁹ Екологічні паспорти за 2023 рік. URL : <https://mepr.gov.ua/diyalnist/napryamky/ekologichnyj-monitoryng/ekologichni-pasporty/> (дата звернення 1.10.2024 р.).

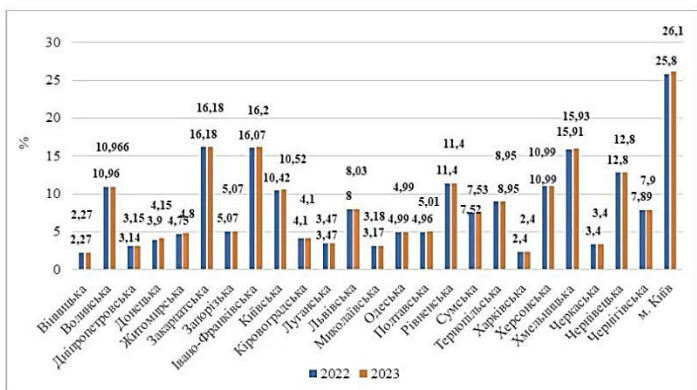

Рис. 5. Показник заповідності у розрізі адміністративно-територіальних одиниць станом на 01.01.2023 та 01.01.2024 (за даними екологічних паспортів адміністративно-територіальних одиниць)

Найбільший відсоток територій ПЗФ загальнодержавного значення характерний для м. Севастополь (29,7% (за даними 2014 р.)), м. Київ (17,1%), Хмельницької (13,6%), Закарпатської (13,4%) і Херсонської (11,9%) областей, а найменший – для Кіровоградської (0,24%), Луганської (0,54%), Харківської (0,76%), Дніпропетровської (1,15%) та Вінницької (1,30%) областей. Найбільший відсоток територій ПЗФ місцевого значення характерний для м. Київ (13,4%), Чернівецької (10,04%), Івано-Франківської (9,9%), Тернопільської (6,9%) та Чернігівської (6,6%) областей. Найменший – для м. Севастополь (0,64%), Запорізької (0,69%), Херсонської (1,08%), Вінницької (1,22%) та Київської (1,28%) областей.

2. Заповідність та індекс територіальної концентрації ПЗФ України у розрізі адміністративно-територіальних одиниць

Максимальні показники заповідності станом на 01.01.2024 р. характерні для Закарпатської, Івано-Франківської, Хмельницької та Чернівецької областей з показниками – 16,18%, 16,2%, 15,93% та 12,8%, відповідно (рис. 6), для міст: Київ – 26,1% та Севастополь – 30,3% (за даними 2014 р.). Високі значення показника заповідності – для Рівненської, Херсонської, Волинської, Київської та Тернопільської областей – 11,4%, 10,99%, 10,96%, 10,52% та 8,95%, відповідно. Середні значення показника заповідності характерні для Львівської, Чернігівської, Сумської та Полтавської областей – з показниками 8,03%,

7,9%, 7,53% та 5,01%, відповідні. А мінімальні показники заповідності – для Вінницької (2,27%), Дніпропетровської (3,15%), Луганської (3,47%), Миколаївської (3,18%), Харківської (2,4%), Черкаської (3,4%) областей.

Індекс територіальної концентрації показує концентрацію об'єктів ПЗФ на певній території та розрахований за формулою (2.1), результати представлені у таблиці 1 та на рис. 6.

$$I_{\text{т.к.}} = \frac{p \cdot S}{s \cdot P} \quad (2.1)$$

де, p – площа ПЗФ адміністративно-територіальної одиниці, км^2 , s – площа адміністративно-територіальної одиниці, км^2 , P – площа ПЗФ України, км^2 , S – площа України, км^2 , $I_{\text{т.к.}}$ – індекс територіальної концентрації ПЗФ України

Значення індексу територіальної концентрації більше одиниці свідчить про високу концентрацію об'єктів у певній адміністративній одиниці, менше одиниці – про низьку концентрацію об'єктів. Отримані показники індексу територіальної концентрації ПЗФ України корелюються із показником заповідності. Низька концентрація об'єктів ПЗФ характерна, в основному, для центральних, східних та частково південних областей: Вінницької, Черкаської, Кіровоградської, Дніпропетровської, Харківської, Луганської, Донецької, Миколаївської, Запорізької, Одеської Житомирської та Полтавської областей, для яких показник заповідності території нижче 5,01%.

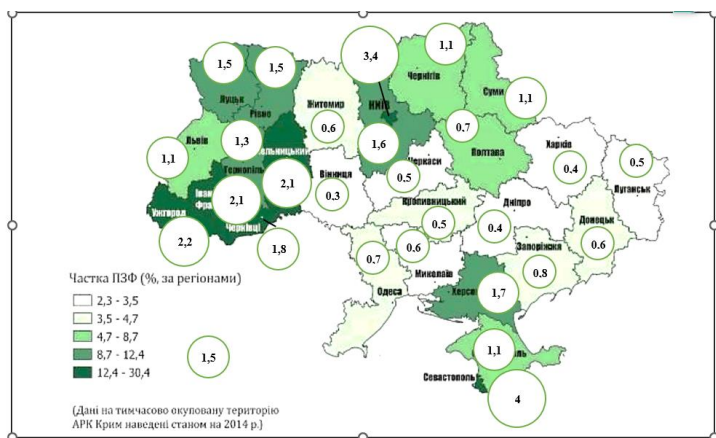

Рис. 6. Показник заповідності та індекс територіальної концентрації ПЗФ України за адміністративно-територіальними одиницями станом на 01.01.2024

Висока концентрація об'єктів ПЗФ, а саме з $I_{т.к.}$ що дорівнює 1,1 та 1,3 характерна Сумській, Чернігівській, Львівській та Тернопільській областям та Автономній Республіці Крим (за даними 2014 р.) і з показниками заповідності території 7,53%, 7,9%, 8,03% та 8,95%. Індекс територіальної концентрації ПЗФ, що коливається у межах 1,5–1,8 обраховано для Волинської, Рівненської, Київської, Херсонської та Чернівецької областей, також для цих областей характерний показник заповідності території від 10,52% до 12,8%. Найвища концентрація об'єктів ПЗФ з індексом територіальної концентрації ПЗФ 2,1-2,2 зафіксована для Хмельницької, Івано-Франківської та Закарпатської областей, для цих областей характерні і найвищі показники заповідності території 15,93%, 16,2% та 16,18%, відповідно. Максимальні ж показники $I_{т.к.}$ ПЗФ 3,4 та 4 характерні для міст Київ та Севастополь (за даними 2014 р.), що відповідно і мають максимальні значення показника заповідності території, а, отже, і найвищу концентрація об'єктів ПЗФ.

Таблиця 1

Розрахунок індексу територіальної концентрації ПЗФ України

№ з/п	Адміністративно-територіальна одиниця	Площа адм.-тер. од., км ² (s)	Площа ПЗФ адм.-тер. од., км ² (p)	Площа України, км ² , (S)	Площа ПЗФ України, км ² , (P)	I т.к. ПЗФ
1.	Одеська область	33 310	1754,76	603628	45690	0,7
2.	Дніпропетровська область	31 914	1007	603628	45690	0,4
3.	Чернігівська область	31 865	2633,17	603628	45690	1,1
4.	Харківська область	31 415	854,35	603628	45690	0,4
5.	Житомирська область	29 832	1432,8	603628	45690	0,6
6.	Полтавська область	28 748	1441,8	603628	45690	0,7
7.	Херсонська область	28 461	3654,32	603628	45690	1,7
8.	Київська область	28 131	3477,58	603628	45690	1,6
9.	Запорізька область	27 180	1663,63	603628	45690	0,8
10.	Луганська область	26 684	944,78	603628	45690	0,5
11.	Донецька область	26 517	1183,45	603628	45690	0,6
12.	Вінницька область	26 513	668,05	603628	45690	0,3
13.	Автономна Республіка Крим	26 200	2200	603628	45690	1,1
14.	Миколаївська область	24 598	1057,28	603628	45690	0,6
15.	Кіровоградська область	24 588	1019,5	603628	45690	0,5
16.	Сумська область	23 834	1907,02	603628	45690	1,1
17.	Львівська область	21 833	1818,64	603628	45690	1,1
18.	Черкаська область	20 900	830,51	603628	45690	0,5
19.	Хмельницька область	20 645	3286,63	603628	45690	2,1

Продовження таблиці 1

20.	Волинська область	20 144	2360,13	603628	45690	1,5
21.	Рівненська область	20 047	2291,07	603628	45690	1,5
22.	Івано-Франківська область	13 900	2251,85	603628	45690	2,1
23.	Тернопільська область	13 823	1361,04	603628	45690	1,3
24.	Закарпатська область	12 777	2110,38	603628	45690	2,2
25.	Чернівецька область	8 097	1114,44	603628	45690	1,8
26.	м. Севастополь	864	262,41	603628	45690	4,0
27.	м. Київ	839	217,74	603628	45690	3,4
	Низька концентрація об'єктів ПЗФ					
	Висока концентрація об'єктів ПЗФ					

Отже, показник заповідності України на 01.01.2024 р. становить **6,93%**, що значно нижче від показника заявленого у Стратегії державної екологічної політики України на період до 2030 року, згідно якої, на 01.01.2021 р. заповідність мала бути 10,4%, а на 01.01.2025 – 12,5%. Щоб досягти заявлених цілей до 2030 р. (15% показник заповідності), необхідно додатково заповідати 4,89 млн. га територій, що становить 8,1% площі України.

3. Розміщення природних територій та об'єктів по території України

Природний заповідник – це природоохоронна, науково-дослідна установа загальнодержавного значення, вища форма охорони природи, у якій ведуться комплексні наукові дослідження, створена з метою: збереження у природному стані типових або унікальних природних комплексів з усією сукупністю їхніх компонентів, вивчення природних процесів і явищ, що відбуваються у них, розробки наукових засад охорони навколишнього середовища, ефективного використання природних ресурсів¹⁰. Згідно з чинним законодавством, територія заповідника повністю вилучаються з господарського використання, на якій забороняється будь-яка господарська діяльність, яка порушує природний розвиток процесів та явищ.

На сьогодні в Україні нараховується 19 природних заповідників, загальною площею 2017,95 км². Щодо географічного розміщення природних заповідників є певна особливість: найбільше з них –

¹⁰ Андронов В. А., Варивода Є. О., Тітенко Г. В. Заповідна справа: навч. посіб., Х. : НУЦЗУ, 2013. 204 с.

7 (Дніпровсько-Орільський, Казантипський, Луганський, Опуцький, Український степовий, Єланецький степ, Михайлівська цілина) розміщено у степовій зоні; по 4 – у зоні мішаних лісів (Поліський, Рівненський, Дзвиняський, Черемський) та у Кримських горах – (Карадазький, Кримський, Мис Мартьян, Ялтинський); 3 – у лісо-степовій зоні (Розточчя, Медобори, Канівський) та 1 – у Карпатах (Горгани) (рис. 7)¹¹.

Кримський природний заповідник є найстарішим та найбільшим заповідником України. Початком створення заповідника вважається 1913 р., офіційна дата заснування – 30 липня 1923 р. Загальна площа заповідника становить 44175 га. Мис Мартьян є найменшим за площею (240 га) заповідником України, заснований у 1973 р., розташований у Криму, біля Ялти.

Рис. 7. Природні заповідники України

Біосферні заповідники. Сьогодні у світі функціонує понад 300 біосферних заповідників. Вони створюються на базі природних заповідників або національних природних парків і включаються до Всесвітньої глобальної мережі біосферних резерватів. Ця категорія вперше була введена до списку категорій ПЗФ України у 1992 р. як аналог міжнародної категорії «біосферний резерват». Біосферні заповідники створюються з метою збереження у природному стані природних

¹¹ Природні заповідники України. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D1%96_%D0%B7%D0%B0%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%B8_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8 (дата звернення 20.10.2024 р.).

комплексів біосфери, здійснення фонового екологічного моніторингу, вивчення навколишнього природного середовища, його змін під дією антропогенних факторів¹². Перед ними стоять важливі наукові завдання: екологічні, економічні та соціальні. В Україні знаходиться 5 біосферних заповідників, площею 4809,84 км² (табл. 2), (рис. 8). Найстарішим біосферним заповідником, заснованим у 1898 р. Фрідріхом Фальц-Фейном є «Асканія-Нова» – науково-дослідна установа у системі НААК України, унікальним місце, це найбільший степовий заповідник Європи. У 2008 р. заповідник став переможцем акції «Сім природних чудес України». Чорнобильський радіаційно-екологічний біосферний заповідник розташований у зоні відчуження Чорнобильської АЕС є найбільшою одиницею ПЗФ України, його площа становить 226964,7 га.

Таблиця 2

Біосферні заповідники¹³

№ з/п	Назва	Рік створення	Площа, га	Розміщення (область)
1	Чорнобильський радіаційно-екологічний біосферний заповідник	2016	226964,7	Київська область (Чорнобильська зона відчуження)
2	«Асканія-Нова»	1898	33307,6	Херсонська область
3	Дунайський біосферний заповідник	1998	50252,9	Одеська область
4	Карпатський біосферний заповідник	1968	57880	Закарпатська область
5	Чорноморський біосферний заповідник	1983	109254,8	Херсонська, Миколаївська області

Розрахований індекс територіальної концентрації заповідників встановив, що низька концентрація розрахованої категорії ПЗФ ($I_{т.к. Зап.} < 1$) характерна для: Волинської, Дніпропетровської, Донецької, Запорізької, Івано-Франківської, Луганської, Львівської, Миколаївської, Сумської, Тернопільської, Черкаської областей (табл. 3).

¹² Андронов В. А., Варивода Є. О., Тітенко Г. В. Заповідна справа: навч. посіб., Х. : НУЦЗУ, 2013. 204 с.

¹³ Атлас об'єктів природно-заповідного фонду України. Природнозаповідний фонд України : веб-портал. URL : <https://pzf.land.kiev.ua/> (дата звернення : 02.10.2024)

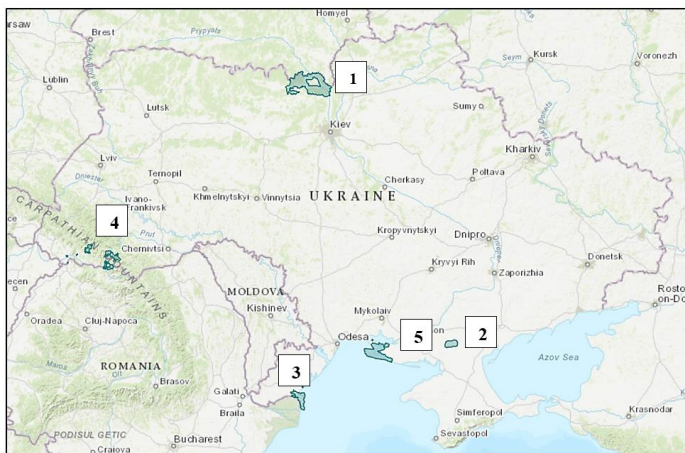

Рис. 8. Біосферні заповідники України¹³

(1 – Чорнобильський радіаційно-екологічний біосферний заповідник, 2 – «Асканія-Нова», 3 – Дунайський біосферний заповідник, 4 – Карпатський біосферний заповідник, 5 – Чорноморський біосферний заповідник)

Таблиця 3

Кількість, площа та індекс територіальної концентрації заповідників у межах адміністративних одиниць України (станом на 01.01.2024)

№ з/п	Адміністративні одиниці	Природні заповідники		Біосферні заповідники		Заповідники		І т.к. Зап.
		кіль-кість	площа, га	кіль-кість	площа, га	кіль-кість	площа, га	
1.	Вінницька	-	-	-	-	-	-	-
2.	Волинська	1	2975,7	-	-	1	2975,7	0,13
3.	Дніпропетровська	1	3766,2	-	-	1	3766,2	0,10
4.	Донецька	1	3033,2	-	-	1	3033,2	0,10
5.	Житомирська	2	50976,8	-	-	2	50976,8	1,51
6.	Закарпатська	-	-	1	66417,4	1	66417,4	4,59
7.	Запорізька	1*	100*	-	-	1*	100*	0,00
8.	Івано-Франківська	1	5344,2	-	-	1	5344,2	0,34
9.	Київська	-	-	1	226964,7	1	226964,7	7,13
10.	Кіровоградська	-	-	-	-	-	-	-
11.	Автономна Республіка Крим	6	63855,1	-	-	6	63855,1	2,15
12.	Луганська	1	5403,01	-	-	1	5403,01	0,18
13.	Львівська	1	2084,5	-	-	1	2084,5	0,08

Продовження таблиці 3

14.	Миколаївська	1	3010,7	1**	2741,0**	2	5751,7	0,21
15.	Одеська	-	-	1	51547,9	1	51547,9	1,37
16.	Полтавська	-	-	-	-	-	-	-
17.	Рівненська	1	42289,0	-	-	1	42289,0	1,86
18.	Сумська	1	882,9	-	-	1	882,9	0,03
19.	Тернопільська	1	9516,7	-	-	1	9516,7	0,61
20.	Харківська	-	-	-	-	-	-	-
21.	Херсонська	-	-	2	133313,4	2	133313,4	4,14
22.	Хмельницька	-	-	-	-	-	-	-
23.	Черкаська	1	8657,2	-	-	1	8657,2	0,37
24.	Чернівецька	-	-	-	-	-	-	-
25.	Чернігівська	-	-	-	-	-	-	-
26.	м. Київ	-	-	-	-	-	-	-
27.	м. Севастополь***	-	-	-	-	-	-	-
	Всього:	19	201795	5	480984	24	682879	
	Низька концентрація заповідників	*Ділянка Українського степового зап.						
	Висока концентрація заповідників	**Ділянка Чорноморського біосферного заповідника						

*** дані станом на 2014 р.

Високою концентрацією заповідників ($I_{\text{т.к.зап.}} > 1$) характеризуються Житомирська, Одеська, Рівненська області. Але найвища концентрація заповідників розрахована для Київської області ($I_{\text{т.к.зап.}} = 7,13$), де знаходиться Чорнобильський радіаційно-екологічний біосферний заповідник, Закарпатської області ($I_{\text{т.к.зап.}} = 4,59$), де розміщений Карпатський біосферний заповідник та Херсонської області ($I_{\text{т.к.зап.}} = 4,14$), де знаходиться біосферний заповідник «Асканія-Нова» та Чорноморський біосферний заповідник.

Національні природні парки. НПП – це природоохоронні, рекреаційні, культурно-освітні, науково-дослідні установами загальнодержавного значення, які створюються з метою збереження, відтворення і ефективного використання природних комплексів та об'єктів, що мають особливу природоохоронну, оздоровчу, історико-культурну, наукову, освітню та естетичну цінність. У НПП виділяють: заповідну зону, яка призначена для охорони та відновлення найбільш цінних природних комплексів; зону регульованої рекреації, у межах якої проводять відпочинок та оздоровлення населення, у цій зоні дозволяється влаштовувати туристичні маршрути та екологічні стежки, забороняються вирубки лісу, промислове рибальство й мисливство; зону стаціонарної

рекреації, яка призначена для розміщення готелів, кемпінгів; господарську зону, у межах якої дозволено ведення господарської діяльності, де розміщені населені пункти¹⁴.

На сьогодні в Україні нараховується 56 НПП (рис. 9), загальною площею 14294,6 км², або 1,84% площі держави. Близько половини НПП знаходиться у західних областях України (Закарпатській, Івано-Франківській, Тернопільській, Львівській, Чернівецькій, Хмельницькій, Волинській та Рівненській областях). 14 НПП знаходяться у південних областях України (Одеській, Херсонській, Миколаївській, Запорізькій). У центральній частині України найменша кількість НПП. Наразі ведуться активні роботи зі створення НПП «Подесіння» та НПП «Чайковицький».

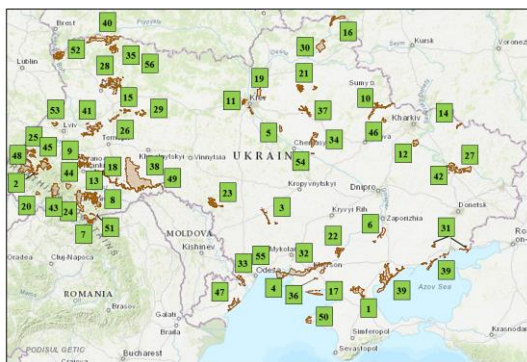

Рис. 9. Національні природні парки України¹⁵

- (1 – Азово-Сиваський, 2 – Бойківщина, 3 – Бузький Гард, 4 – Білобережжя Святослава, 5 – Білоозерський, 6 – Великий Лівг, 7 – Верховинський, 8 – Вижицький, 9 – Галицький, 10 – Гетьманський, 11 – Голосіївський, 12 – Гомільшанські ліси, 13 – Гуцульщина, 14 – Дворічанський, 15 – Дермансько – Острозький, 16 – Деснянсько-Старогутський, 17 – Джарилгаський, 18 – Дністровський каньйон, 19 – Залісся, 20 – Зачарований Край, 21 – Ічнянський, 22 – Кам'янська Січ, 23 – Кармелокове поділля, 24 – Карпатський, 25 – Королівські Бескиди, 26 – Кременецькі гори, 27 – Кременські ліси, 28 – Ківерцівський Цуманська пуща, 29 – Мале Полісся, 30 – Мезинський, 31 – Меотіда, 32 – Нижньодніпровський, 33 – Нижньодністровський, 34 – Нижньосульський, 35 – Нобельський, 36 – Олешківські піски, 37 – Піратинський, 38 – Подільські Товтри, 39 – Приазовський, 40 – Прип'ять – Стохід, 41 – Північне Поділля, 42 – Святі Гори, 43 – Синевир, 44 – Синьогора, 45 – Сколівські бескиди, 46 – Слобожанський, 47 – Тузловські лимани, 48 – Ужанський, 49 – Хотинський, 50 – Чарівна гавань, 51 – Черемоський, 52 – Шацький, 53 – Яворівський, 54 – Холодний яр, 55 – Куяльницький, 56 – Пуща Радзівіла)

¹⁴ Закон України Про природно-заповідний фонд України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2456-12#Text> (дата звернення 1.10.2024 р.).

¹⁵ Атлас об'єктів природно-заповідного фонду України. Природнозаповідний фонд України : веб-портал. URL : <https://pzf.land.kiev.ua/> (дата звернення : 02.10.2024)

Перший і один з найбільших в Україні НПП Карпатський національний природний парк, створений 3 червня 1980 р. на території Івано-Франківської області з метою збереження унікальних лісових екосистем Центральної Європи. Найбільший природний парк України НПП «Подільські Товтри», площею 261316 га, увійшов до семи природних чудес України, входить у світову спадщину ЮНЕСКО як один з масивів букових пралісів Карпат та є одним з найбільших парків Європи.

Розрахований індекс територіальної концентрації НПП встановив, що низька концентрація розрахованої категорії ПЗФ характерна для 12 областей: Вінницької, Донецької, Київської, Луганської, Миколаївська, Одеської, Полтавської, Сумської, Тернопільської, Харківської, Черкаської, Чернігівської (табл. 4).

Таблиця 4

Кількість, площа та індекс територіальної концентрації НПП у межах адміністративних одиниць України (станом на 01.01.2024)

№ з/п	Адміністративні одиниці	Кількість	Площа (га)	І т.к. НПП
1.	Вінницька	1	20203,4	0,32
2.	Волинська	3	121767,8	2,55
3.	Дніпропетровська	-	-	-
4.	Донецька	2	61906,7	0,99
5.	Житомирська	-	-	0,00
6.	Закарпатська	3	99680,5	3,29
7.	Запорізька	2	94882,9	1,47
8.	Івано-Франківська	5	120339,7	3,66
9.	Київська	2	17206,7	0,26
10.	Кіровоградська	-	-	-
11.	Автономна Республіка Крим*	1	10900	0,18
12.	Луганська	1	7269	0,12
13.	Львівська	5	79587,5	1,54
14.	Миколаївська	2	41361,3	0,71
15.	Одеська	3	59976,9	0,76
16.	Полтавська	2	22792,6	0,33
17.	Рівненська	3	55032,4	1,16
18.	Сумська	2	39575,2	0,70
19.	Тернопільська	2	18681,5	0,57
20.	Харківська	3	22690,0	0,30
21.	Херсонська	5	166692,7	2,47
22.	Хмельницька	2	270078,7	5,52

Продовження таблиці 4

23.	Черкаська	3	18060,7	0,36
24.	Чернівецька	3	27801,6	1,45
25.	Чернігівська	2	41988,5	0,56
26.	м. Київ	1	10988,1	5,53
27.	м. Севастополь *	-	-	-
	Всього:	56	1429464	
	Низька концентрація НПП			
	Висока концентрація НПП			

* Дані станом на 2014 рік

Високою концентрацією НПП характеризуються Запорізька, Львівська, Чернівецька, Рівненська, Волинська, Херсонська області. Але найвища концентрація НПП розрахована для м. Київ ($I_{т.к.НПП}=5,53$), де знаходиться НПП «Голосіївський», серед областей: для Хмельницької області ($I_{т.к.НПП}=5,52$), де знаходиться найбільший природний парк України НПП «Подільські Товтри», Івано-Франківської області ($I_{т.к.НПП}=3,66$) та Закарпатської області ($I_{т.к.НПП}=3,29$).

До топ 10-ти найкращих НПП України, що вражають своєю красою та унікальністю відносяться: Карпатський національний парк, Шацький національний парк, НПП «Подільські Товтри», НПП «Нижньодністровський», НПП «Святі гори», НПП «Синевир», НПП «Голосіївський», НПП «Гуцульщина», НПП «Сколівські Бескиди», Гетьманський НПП¹⁶.

Регіональні ландшафтні парки. У 1990 р. серед категорій ПЗФ України з'явилася категорія регіональний ландшафтний парк (РЛП). Якщо функція заповідників, НПП є у першу чергу природоохоронна, то функція РЛП багатогранна, у ній поєднуються охорона природи та рекреація, екологічна освіта та збереження історико-культурних цінностей. Головні завдання: збереження цінних природних та історико-культурних комплексів і об'єктів; створення умов для туризму, відпочинку та інших видів рекреаційної діяльності; екологічна освітньо-виховна робота¹⁷.

Створення РЛП залежить від наявності природних, культурних та історичних цінностей, можливостей проведення на їх базі екологічного виховання, різних видів рекреації, оздоровлення. Потрібно щоб до території РЛП були віднесені незмінні природні комплекси, тобто

¹⁶ Десять найкращих національних парків України. URL: <https://tsn.ua/tourism/10-naykraschih-nacionalnih-parkiv-ukrayini-352097.html> (дата звернення 20.10.2024 р.).

¹⁷ Андронов В. А., Варивода Є. О., Тітенко Г. В. Заповідна справа: навч. посіб., Х. : НУЦЗУ, 2013. 204 с.

територія парку має бути «екологічно чистою», також на його території мають бути розташовані об'єкти культурної та історичної спадщини, тобто вона має бути привабливою для різних видів рекреації. Між НПП та РЛП є суттєві відмінності: їх мережі доповнюють і поглиблюють одна одну. НПП є категоріями більш високого рангу охорони, є об'єктами загальнодержавного значення, мають більш суворий режим охорони та є також науково-дослідними установами. РЛП, як правило, організовуються без вилучення земельних ділянок у їх власників або користувачів, є об'єктами місцевого підпорядкування та фінансування.

Для впорядкування та регламентації використання територій РЛП проводять їх зонування: заказна зона (10-25% від площі РЛП), зона рекреації (екскурсійна зона) (50-70% площі парків), зона стаціонарної рекреації (5-10% території) і призначена для готелів, кемпінгів тощо, господарська зона (територія населених пунктів).

Формування мережі РЛП відбувалося швидкими темпами. Перший РЛП України «Дністровський каньйон», створений у 1990 р. у Тернопільській області, це найбільший каньйон в Україні і один з найбільших у Європі, простягнувся на 250 км, утворюючи кілька десятків меандрів. Станом на 01.01.2011 р. РЛП нараховувалося 58, загальною площею 648,1 тис. га, а частка у ПЗФ становила 17,3%, а на 01.01.2021 р. РЛП нараховувалося 85, а частка у ПЗФ становила 18,48%. Станом на 01.01.2024 р. – 83 РЛП, площею 7489,16 км². Максимальна кількість РЛП розміщено у Автономній Республіці Крим (за даними 2014 р.) – 14, загальною площею 41358 га (табл. 5). 7 РЛП розміщено у Харківській області, загальною площею 20544,33 га та по 6 РЛП у Донецькій та Київській областях, загальною площею 28927,31 га та 8198,57 га, відповідно. Мінімальна кількість РЛП, по одному, знаходиться у Запорізькій, Луганській, Сумській, Хмельницькій, Черкаській областях, але у Сумській області знаходиться РЛП найбільший за площею в Україні, 98857,90 га. Волинська, Житомирська, Херсонська області не мають у складі ПЗФ таку категорію як РЛП.

За результатами обрахунку індексу територіальної концентрації РЛП встановлено, що низькою концентрацією РЛП ($I_{т.к.РЛП} < 1$) характеризуються Вінницька, Дніпропетровська, Донецька, Закарпатська, Запорізька, Київська, Луганська, Одеська, Полтавська, Харківська, Хмельницька, Черкаська області. А високою концентрацією РЛП – Івано-Франківська, Кіровоградська, Львівська, Миколаївська, Рівненська, Тернопільська, Чернігівська області та м. Київ. Максимальною концентрацією РЛП характеризується Чернівецька та Сумська області із показниками $I_{т.к.РЛП}$ 4,3 та 3,3, відповідно (табл. 5). Розміщення РЛП по території України представлено на рис. 10.

Таблиця 5

**Кількість, площа та індекс територіальної концентрації РЛП
у межах адміністративних одиниць України (станом на 01.01.2024)**

№ з/п	Адміністративні одиниці	Кількість	Площа (га)	І т.к. РЛП
1.	Вінницька	4	18468,38	0,6
2.	Волинська	-	-	-
3.	Дніпропетровська	3	12255,67	0,3
4.	Донецька	6	28927,31	0,9
5.	Житомирська	-	-	-
6.	Закарпатська	2	14961,96	0,9
7.	Запорізька	1	1025,00	0,0
8.	Івано-Франківська	3	38455,00	2,2
9.	Київська	6	8198,57	0,2
10.	Кіровоградська	2	78758,08	2,6
11.	Автономна Республіка Крим*	14	41358,00	1,3
12.	Луганська	1	14011,00	0,4
13.	Львівська	5	56584,58	2,1
14.	Миколаївська	5	39345,20	1,3
15.	Одеська	2	15320,00	0,4
16.	Полтавська	3	7449,22	0,2
17.	Рівненська	3	58708,00	2,4
18.	Сумська	1	98857,90	3,3
19.	Тернопільська	3	42997,00	2,5
20.	Харківська	7	20544,33	0,5
21.	Херсонська	-	-	-
22.	Хмельницька	1	16915,30	0,7
23.	Черкаська	1	5562,50	0,2
24.	Чернівецька	2	43590,80	4,3
25.	Чернігівська	3	85045,35	2,2
26.	м. Київ	4	1493,26	1,4
27.	м. Севастополь*	1	83,90	0,1
	Всього:	83	748916,31	
	Низька концентрація РЛП			
	Висока концентрація РЛП			

* Дані станом на 2014 рік.

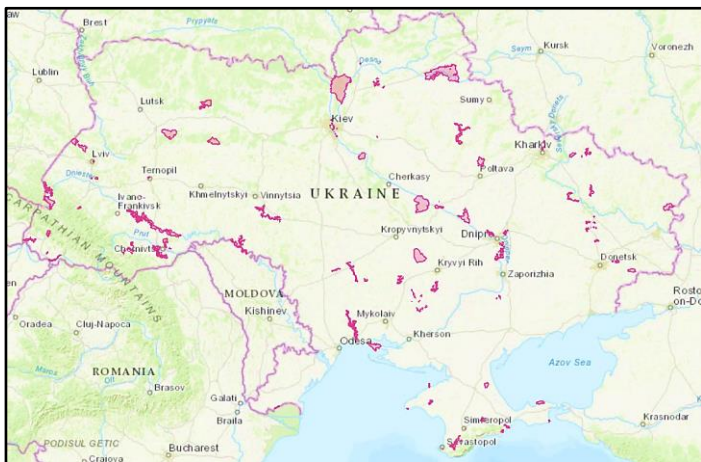

Рис. 10. Регіональні ландшафтні парки на території України¹⁸

Заповідні урочища. Заповідними урочищами оголошуються лісові, степові та інші цілісні ландшафти, які мають наукове, природоохоронне й естетичне значення, з метою збереження їх у природному стані. На їх території встановлюється суворий заповідний режим. Це території місцевого значення, оголошення їх заповідності здійснюється без вилучення земельних ділянок, водних та інших природних об'єктів у їх власників або користувачів. На їх території забороняється будь-яка діяльність, що порушує природні процеси. Власники або користувачі земельних ділянок беруть на себе зобов'язання забезпечення режиму їх охорони та збереження.

До складу ПЗФ України станом на 01.01.2011 р. входило 803 заповідних урочища, станом на 01.01.2021 – 802 (це лише 2,13% ПЗФ України). Станом на 01.01.2024 р., згідно кадастру ПЗФ, до його складу входить 832 заповідних урочища, загальною площею 965,26 км² (табл. 6).

Максимальна кількість заповідних урочищ знаходиться у Івано-Франківській області – 196, загальною площею 7365,81 га, 96 заповідних урочищ розміщено у Рівненській області, загальною площею 3328,6 га. Мінімальна кількість заповідних урочищ знаходиться у Запорізькій, Дніпропетровській, Одеській та Тернопільській областях по 2, 3, 4, 5 відповідно. Житомирська область та місто Київ не мають у складі ПЗФ заповідних урочищ.

¹⁸ Атлас об'єктів природно-заповідного фонду України. Природнозаповідний фонд України : веб-портал. URL : <https://pzf.land.kiev.ua/> (дата звернення : 02.10.2024)

Таблиця 6

**Кількість, площа та індекс територіальної концентрації
заповідних урочищ у межах адміністративних одиниць України
(станом на 01.01.2024)**

№ з/п	Адміністративні одиниці	Кількість	Площа (га)	І т.к. заповідних урочищ
1.	Вінницька	30	743,5	0,2
2.	Волинська	27	15064,02	4,7
3.	Дніпропетровська	3	466,4	0,1
4.	Донецька	12	801,1	0,2
5.	Житомирська	-	-	-
6.	Закарпатська	12	2848,1	1,4
7.	Запорізька	2	95,0	0,0
8.	Івано-Франківська	196	7365,81	3,3
9.	Київська	26	1639,9	0,4
10.	Кіровоградська	56	3230,0	0,8
11.	Автономна Республіка Крим*	7	1205,3	0,3
12.	Луганська	20	3160,13	0,7
13.	Львівська	37	2823,30	0,8
14.	Миколаївська	13	3656,7	0,9
15.	Одеська	4	14636,0	2,7
16.	Полтавська	46	6642,0	1,4
17.	Рівненська	96	3328,6	1,0
18.	Сумська	26	369,6	0,1
19.	Тернопільська	5	492,20	0,2
20.	Харківська	9	2537,2	0,5
21.	Херсонська	41	902,0	0,2
22.	Хмельницька	20	1538,50	0,5
23.	Черкаська	52	3725,97	1,1
24.	Чернівецька	38	1072,5	0,8
25.	Чернігівська	53	18163,76	3,6
26.	м. Київ	-	-	-
27.	м. Севастополь*	1	18,44	0,1
	Всього:	832	96526,01	
	Низька концентрація заповідних урочищ			
	Висока концентрація заповідних урочищ			

* Дані станом на 2014 рік.

За результатами обрахунку індексу територіальної концентрації заповідних урочищ встановлено, що низькою концентрацією цієї категорії ПЗФ характеризуються Вінницька, Дніпропетровська, Донецька, Житомирська, Запорізька, Київська, Кіровоградська, Луганська, Львівська, Миколаївська, Сумська, Тернопільська, Харківська, Херсонська, Хмельницька, Чернівецька області. Високою концентрацією заповідних урочищ відзначаються Закарпатська, Одеська, Полтавська, Рівненська, Черкаська. Максимальною концентрацією заповідних урочищ характеризується Волинська, Івано-Франківська та Чернігівська області із показниками $I_{т.к.ЗУ}$ 4,7, 3,3 та 3,6, відповідно (див. табл. 6). Розміщення заповідних урочищ по території України представлено на рис. 11. Найбільш щільно розміщені заповідні урочища на заході країни, а також в центрі та північному сході. Найменш щільно – на півдні країни та частково півночі.

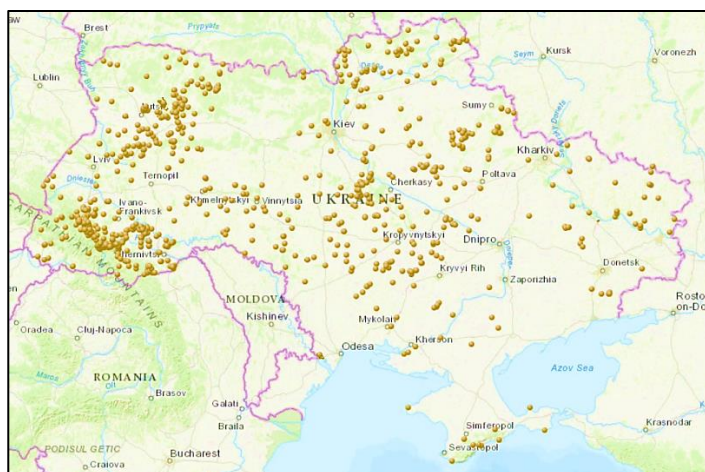

Рис. 11. Заповідні урочища на території України¹⁹

Заказники найбільш розповсюджена в Україні категорія ПЗФ, це природні території, які створюються з метою збереження і відтворення природних комплексів чи їх окремих компонентів. Заказники можуть бути загальнодержавного чи місцевого значення. Якщо заказник загальнодержавного значення, то на його території розміщені природні комплекси та об'єкти, збереження яких має національне значення (види рослин та тварин занесені до Червоної книги України та світових і

¹⁹ Атлас об'єктів природно-заповідного фонду України. Природнозаповідний фонд України : веб-портал. URL : <https://pzf.land.kiev.ua/> (дата звернення : 02.10.2024)

європейських «червоних» переліків, угруповання, що занесені до Зеленої книги України, території водно-болотних угідь міжнародного значення тощо). А заказниками місцевого значення оголошуються території, природні комплекси, які мають переважно регіональне або місцеве значення. Оголошення заказників відбувається без вилучення земельних ділянок, водних та інших природних об’єктів у власників або користувачів, на яких і покладається забезпечення режиму охорони та збереження території.

ПЗФ України у своєму складі станом на 01.01.2011 р. нараховував 2922 заказники, з них 306 – загальнодержавного і 2616 – місцевого значення²⁰. Станом на 01.01.2021 р. вже нараховувалося 3398 заказників.

На 01.01.2024 р. заказників загальнодержавного значення нараховується 304, загальною площею 442540,3 га (табл. 7). Найбільша кількість цієї категорії ПЗФ зафіксована у Хмельницькій області – 25 заказників, Вінницькій та Кіровоградській по 21, Полтавській – 20. Максимальна площа, виділена під заказники загальнодержавного значення, зафіксована у Криму (за даними 2014 р.) – 73957,7 га, також у Київській та Запорізькій областях – 63276,9 га та 52113,1 га, відповідно. Розміщення заказників загальнодержавного значення по території України представлено на рис. 12. Найбільш щільно розміщені заказники загальнодержавного значення на заході країни, найменш щільно – на півдні та сході країни.

Таблиця 7

**Кількість, площа та індекс територіальної концентрації
заказників у межах адміністративних одиниць України
(станом на 01.01.2024)**

Адміністративні одиниці	Заказники загальнодержавного значення			Заказники місцевого значення			Заказники (всього)		
	кіль- кість	площа, га	Іт.к. З _{зд.}	кіль- кість	площа, га	Іт.к. З _{зд.}	кіль- кість	площа, км ²	Іт.к. Зак.
Вінницька	21	13563,7	0,70	139	11985,2	0,30	160	255,5	0,43
Волинська	15	7731,8	0,52	210	87612,2	2,90	225	953,4	2,12
Дніпропетровська	2	275,0	0,01	10	747,7	0,02	12	10,2	0,01
Донецька	8	4800,8	0,25	116	17937,9	0,45	124	227,4	0,38
Житомирська	10	6757,0	0,31	197	84749,7	1,89	207	915,1	1,37
Закарпатська	19	9218,0	0,98	57	7207,5	0,38	76	164,3	0,58
Запорізька	12	52113,1	2,62	221	16658,8	0,41	233	687,7	1,13

²⁰ Андронов В. А., Варивода Є. О., Тітенко Г. В. Заповідна справа: навч. посіб., Х. : НУЦЗУ, 2013. 204 с.

Продовження таблиці 4

Івано-Франківська	10	5415,8	0,53	57	36798,1	1,76	67	422,1	1,36
Київська	16	63276,9	3,07	119	28243,5	0,67	135	915,2	1,46
Кіровоградська	21	5728,0	0,32	100	13296,9	0,36	121	190,2	0,35
Автономна Республіка Крим*	14	73957,7	3,85	25	23998,8	0,61	39	979,6	1,67
Луганська	5	1416,5	0,07	92	57330,7	1,43	97	587,5	0,99
Львівська	10	3322,9	0,21	70	33335,3	1,02	80	366,6	0,75
Миколаївська	1	1782,0	0,10	67	13181,5	0,36	68	149,6	0,27
Одеська	10	15465,2	0,63	32	16712,4	0,33	42	321,8	0,43
Полтавська	20	41226,9	1,96	165	39306,6	0,91	185	805,3	1,25
Рівненська	13	16720,0	1,14	114	50789,0	1,69	127	675,0	1,51
Сумська	10	9658,0	0,55	131	32231,7	0,90	141	418,9	0,79
Тернопільська	19	11997,6	1,18	120	50511,4	2,43	139	625,1	2,02
Харківська	3	1038,0	0,05	171	37647,3	0,80	174	386,9	0,55
Херсонська	8	34607,0	1,66	15	29548,7	0,69	23	641,6	1,01
Хмельницька	25	9660,8	0,64	135	28023,9	0,90	160	376,8	0,82
Черкаська	5	14324,7	0,93	242	29158,4	0,93	247	434,8	0,93
Чернівецька	10	1261,8	0,21	47	42875,1	3,53	57	441,4	2,44
Чернігівська	12	10421,7	0,45	449	106230,8	2,22	461	1166,5	1,64
м. Київ	1	1110,2	1,80	42	9853,6	7,83	43	109,6	5,85
м. Севастополь*	4	25689,2	40,56	0	0	0,00	4	256,9	13,31
Всього:	304	442540,3		3143	905972,7		3447	13485	
	Низька концентрація заказників								
	Висока концентрація заказників								

* Дані станом на 2014 р.

За результатами обрахунку індексу територіальної концентрації заказників загальнодержавного значення, встановлено, що низькою концентрацією заказників цієї категорії характеризуються 18 областей: Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Донецька, Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Кіровоградська, Луганська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Сумська, Харківська, Хмельницька, Черкаська, Чернігівська, Чернівецька. Висока концентрація заказників загальнодержавного значення виявлена у Полтавській, Рівненській, Тернопільській, Херсонській областях та м. Києві. Максимальною концентрацією заказників загальнодержавного значення характеризується Київська, Запорізька області із показниками $I_{т.к.З.д.з}$ 3,07 та 2,62, відповідно, а також Автономна Республіка Крим та м. Севастополь (за даними 2014 р.). Зокрема, для м. Севастополь зафіксовано $I_{т.к.З.д.з}$, який становить 40,56, що пояснюється знаходженням на його території ландшафтного заказника «Байдарського» із площею 24295 га (див. табл. 7).

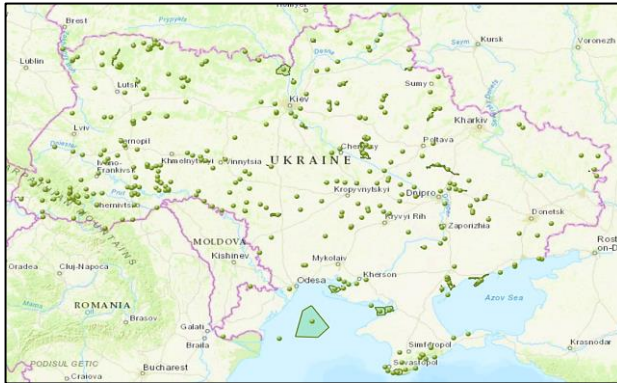

Рис. 12. Заказники загальнодержавного значення на території України²¹

Заказників місцевого значення станом на 01.01.2024 р. фіксується 3143, загальною площею 905972,7 га (див. табл. 7). Максимальна кількість зафіксована у Чернігівській області – 449 заказників, які в ній займають найбільшу площу серед регіонів країни 106230,8 га. Також велика кількість заказників знаходиться у Черкаській (242), Запорізькій (221) та Волинській (210) областях. Мінімальна кількість цих об'єктів знаходиться у Херсонській та Дніпропетровській областях – 10 та 15, відповідно. Розміщення заказників місцевого значення по території України представлено на рис. 13. Найбільш щільно розміщені заказники місцевого значення у північних, центральних та південно-східних регіонах країни, найменш щільно – на півдні країни.

За результатами обрахунку індексу територіальної концентрації заказників місцевого значення, встановлено, що низькою концентрацією заказників цієї категорії характеризуються 16 областей: Вінницька, Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Закарпатська, Київська, Кіровоградська, Автономна Республіка Крим, Миколаївська, Одеська, Сумська, Харківська, Хмельницька, Херсонська, Черкаська. Висока концентрація заказників місцевого значення характерна для Житомирської, Івано-Франківської, Луганської, Львівської, Рівненської областей. Максимальне значення індексу концентрацією заказників місцевого значення обраховане для Чернігівської області (2,22), Тернопільської (2,43), Волинської (2,9), Чернівецької (3,53) та м. Києва (7,83) (див. табл. 7).

²¹ Атлас об'єктів природно-заповідного фонду України. Природнозаповідний фонд України : веб-портал. URL : <https://pzf.land.kiev.ua/> (дата звернення : 02.10.2024)

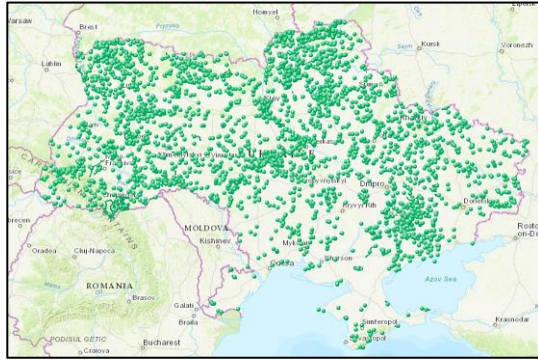

Рис. 13. Заказники місцевого значення на території України²²

Станом на 01.01.2024 р. в Україні нараховується 33447 всіх заказників, загальною площею 1348500 га. Найбільша кількість заказників знаходиться у Чернігівській області – 461 (13,4% від загальної кількості заказників), також цей регіон характеризується високою концентрацією заказників ($I_{\text{т.кЗак}}=1,64$), хоча і не найбільшою. На противагу найвищою концентрацією заказників характеризується м. Севастополь ($I_{\text{т.кЗак}}=13,31$), хоча кількість заказників у ньому найменша – 4 (0,1% від загальної кількості заказників), а також м. Київ із показником індексу концентрації заказників 5,85. Серед областей України найбільшою концентрацією заказників відзначаються Чернівецька область ($I_{\text{т.кЗак}}=2,44$) та Волинська ($I_{\text{т.кЗак}}=2,12$) (див. табл. 7).

Пам'ятками природи – це унікальні природні утворення, які мають особливе природоохоронне, наукове, естетичне, пізнавальне і культурне значення. Коли вони є унікальними чи типовими для держави, оголошуються пам'ятками природи загальнодержавного значення, а якщо для певного регіону, оголошується пам'яткою природи місцевого значення. Земельні ділянки, водні та інші природні об'єкти під пам'ятки природи не вилучаються у їх власників. Згідно законодавства України немає обмежень щодо площ, які можуть мати об'єкти цієї категорії. Але, зазвичай, пам'ятки природи в Україні – це невеликі за площею і справді унікальні території або об'єкти. Близько 70% пам'яток природи загальнодержавного значення мають площі від 10 до 100 га, близько 10% – мають площу менше 1 га²³. Станом на 01.01.2011 р.

²² Атлас об'єктів природно-заповідного фонду України. Природнозаповідний фонд України : веб-портал. URL : <https://pzf.land.kiev.ua/> (дата звернення : 02.10.2024)

²³ Андронов В. А., Варивода Є. О., Тітенко Г. В. Заповідна справа: навч. посіб., Х. : НУЦЗУ, 2013. 204 с.

в Україні налічувалося 3245 пам'яток природи, з них 132 – загальнодержавного значення та 3113 – місцевого значення, а станом на 01.01.2021 р. – 3580 пам'яток природи.

На 01.01.2024 р. пам'яток природи загальнодержавного значення нараховується 137, загальною площею 6042,27 га (табл. 8). Найбільша кількість зафіксована у Криму та Івано-Франківській області – по 13 пам'яток природи, у Тернопільській – 12, а у Херсонській області не зафіксовано жодного. Максимальна площа, виділена під пам'ятки природи загальнодержавного значення, зафіксована у Черкаській області – 1166 га. Розміщення пам'яток природи загальнодержавного значення по території України представлено на рис. 14. Найбільш щільно розміщені пам'ятки природи загальнодержавного значення на заході країни, найменш щільно – на півдні.

За результатами обрахунку індексу територіальної концентрації пам'яток природи загальнодержавного значення, встановлено, що низькою концентрацією пам'яток природи цієї категорії характеризується 16 областей: Волинська, Дніпропетровська, Донецька, Житомирська, Київська, Кіровоградська, Луганська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Сумська, Тернопільська, Харківська, Хмельницька, Чернігівська. Висока концентрація пам'яток природи загальнодержавного значення виявлена у Вінницькій, Закарпатській, Запорізькій, а також у Рівненській, Чернівецькій, Львівській, Івано-Франківській областях та м. Києві. Максимальною концентрацією пам'яток природи загальнодержавного значення характеризується Черкаська область із показником $I_{т.к.ПП}_{з.д.з}$ 5,57, що можна пояснити знаходженням на її території комплексної пам'ятки природи «Холодний Яр» із площею 1039 га, яка є найбільшою пам'яткою природи загальнодержавного значення на території України (табл. 8).

Пам'яток природи місцевого значення станом на 01.01.2024 р. нараховується 3705, загальною площею 42067,3 га (див. табл. 8). Максимальна кількість пам'яток природи місцевого значення зафіксована у Тернопільській області – 466, а найбільша площа, зайнята пам'ятками природи місцевого значення, 10847,5 га, визначається у Івано-Франківській області. Також велика кількість пам'яток природи місцевого значення знаходиться у Закарпатській (363) та Хмельницькій (305) областях. Мінімальна кількість цих об'єктів знаходиться у Дніпропетровській області – 6. Розміщення пам'яток природи місцевого значення по території України представлено на рис. 15. Найбільш щільно розміщені пам'ятки природи місцевого значення у західній частині країни та Криму, найменш щільно – на півдні країни.

Таблиця 8

**Кількість, площа та індекс територіальної концентрації
пам'яток природи у межах адміністративних одиниць України
(станом на 01.01.2024)**

Адміністративні одиниці	Пам'ятки природи загальнодержавного значення			Пам'ятки природи місцевого значення			Пам'ятки природи (всього)		
	кіль- кість	площа, га	I _{т.к.ПП}	кіль- кість	площа, га	I _{т.к.ПП}	кіль- кість	площа, га	I _{т.к.ПП}
Вінницька	10	322	1,21	190	707	0,38	200	1029	0,49
Волинська	4	122,9	0,61	127	618,9	0,44	131	741,8	0,46
Дніпропетровська	1	30	0,09	6	135	0,06	7	165	0,06
Донецька	10	236	0,89	31	469,4	0,03	41	705,4	0,13
Житомирська	2	51	0,17	46	268,4	0,13	48	319,4	0,13
Закарпатська	9	192	1,50	363	5837,9	6,56	372	6029,9	5,92
Запорізька	7	412	1,51	77	580,4	0,31	84	992,4	0,46
Івано-Франківська	13	375,4	2,70	234	10847,5	11,2	247	11222,9	10,13
Київська	2	92	0,33	112	543,9	0,28	114	635,9	0,28
Кіровоградська	2	9,1	0,04	53	639,7	0,37	55	648,8	0,33
Автономна Республіка Крим*	13	639	2,44	81	2580	1,41	94	3219	1,54
Луганська	3	165,2	0,62	72	5480,3	2,95	75	5645,5	2,65
Львівська	2	592,8	2,71	205	2438,9	1,60	207	3031,7	1,74
Миколаївська	1	11	0,04	46	286,1	0,17	47	297,1	0,15
Одеська	2	10,17	0,03	47	11,18	0,00	49	21,35	0,01
Полтавська	1	145	0,50	138	1751,9	0,87	139	1896,9	0,83
Рівненська	8	420,2	2,09	76	1602,2	1,15	84	2022,4	1,27
Сумська	3	62,1	0,26	114	240,2	0,14	117	302,3	0,16
Тернопільська	12	126,2	0,91	466	1307,9	1,36	478	1434,1	1,30
Харківська	4	169,9	0,54	44	645,9	0,30	48	815,8	0,33
Херсонська	-	0	0,00	30	26,1	0,01	30	26,1	0,01
Хмельницька	5	173,2	0,84	305	1619,2	1,13	310	1792,4	1,09
Черкаська	6	1166	5,57	209	773,1	0,53	215	1939,1	1,16
Чернівецька	9	192,1	2,37	193	1334,7	2,37	202	1526,8	2,37
Чернігівська	7	297	0,93	133	570,9	0,26	140	867,9	0,34
м. Київ	1	30	3,57	164	301,8	5,16	165	331,8	4,96
м. Севастополь*	-	-	0,00	6	448,8	7,45	6	448,8	6,52
Всього:	137	6042,27		3568	42067,3		3705	48109,6	

	Низька концентрація пам'яток природи
	Висока концентрація пам'яток природи

* Дані станом на 2014 р.

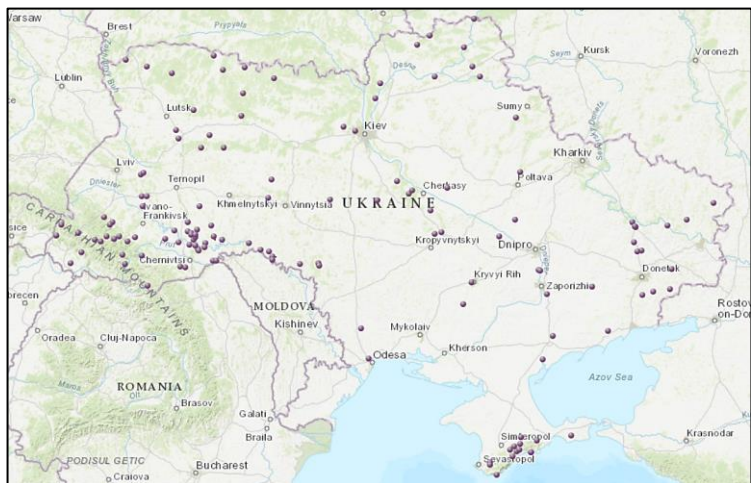

Рис. 14. Пам'ятки природи загальнодержавного значення на території України²⁴

За результатами обрахунку індексу територіальної концентрації пам'яток природи місцевого значення, встановлено, що низькою концентрацією пам'яток природи цієї категорії характеризується 16 областей: Волинська, Вінницька, Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Житомирська, Закарпатська, Київська, Кіровоградська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Сумська, Харківська, Херсонська, Черкаська, Чернігівська. Висока концентрація пам'яток природи місцевого значення характерна для Львівської, Рівненської, Тернопільської та Хмельницької областей. Максимальне значення індексу концентрацією пам'яток природи місцевого значення обраховане для Івано-Франківської (11,2), де під цими об'єктами наявна найбільша площа в країні, Тернопільської (6,56), Луганської (2,95), Чернівецької (2,37) та м. Києва (5,16) і м. Севастополя (7,45) (див. табл. 8).

²⁴ Атлас об'єктів природно-заповідного фонду України. Природнозаповідний фонд України : веб-портал. URL : <https://pzf.land.kiev.ua/> (дата звернення : 02.10.2024)

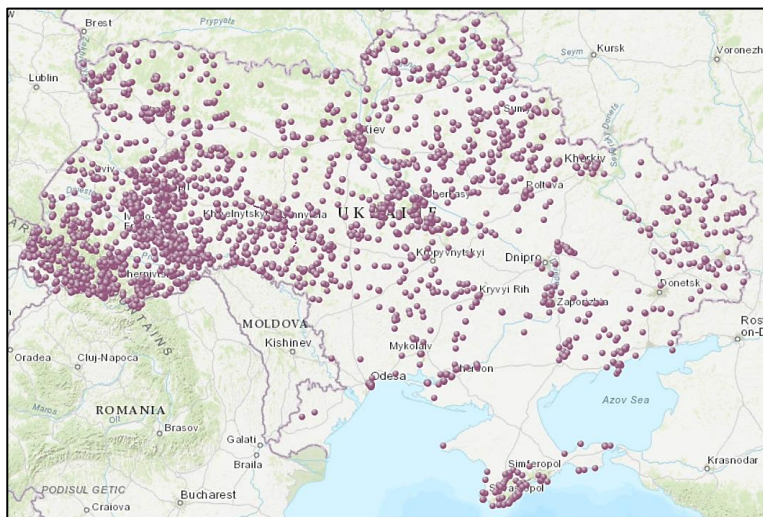

Рис. 15. Пам'ятки природи місцевого значення на території України²⁵

Станом на 01.01.2024 р. в Україні нараховується 3705 пам'яток природи загальнодержавного та місцевого значення, загальною площею 48109,6 га. Найбільша кількість пам'яток природи знаходиться у Тернопільській області – 478 (12,9% від загальної кількості), загальною площею 1434,1 га, також цей регіон характеризується високою концентрацією пам'яток природи ($I_{\text{т.кпп}}=1,3$), хоча і не найбільшою. На протилежну найвищу концентрацію пам'яток природи характеризується Івано-Франківська область з показником $I_{\text{т.кпп}}=10,13$ та Закарпатська область $I_{\text{т.кпп}}=5,92$. Крім того, високим показником концентрації пам'яток природи характеризуються Луганська область $I_{\text{т.кпп}}=2,65$ та Чернівецька $I_{\text{т.кпп}}=2,37$, а також міста Київ та Севастополь – $I_{\text{т.кпп}}=4,96$ та $I_{\text{т.кпп}}=6,52$, відповідно (див. табл. 8).

Індекси територіальної концентрації природно-заповідних об'єктів України представлені у табл. 9.

²⁵ Атлас об'єктів природно-заповідного фонду України. Природнозаповідний фонд України : веб-портал. URL : <https://pzf.land.kiev.ua/> (дата звернення : 02.10.2024)

Таблиця 9

Індекси територіальної концентрації природно-заповідних об'єктів України

Адміністративні одиниці	Заповідність, %	І т.к. ПЗФ	І т.к. Зап.	І т.к. НПП	І т.к. РЛП	І т.к. ЗУ	І т.к. Зак.	І т.к. ПП
Вінницька	2,27	0,33	-	0,32	0,6	0,2	0,43	0,49
Волинська	10,96	1,55	0,13	2,55	-	4,7	2,12	0,46
Дніпропетровська	3,14	0,42	0,10	-	0,3	0,1	0,01	0,06
Донецька	4,15	0,59	0,10	0,99	0,9	0,2	0,38	0,13
Житомирська	4,8	0,63	1,51	-	-	-	1,37	0,13
Закарпатська	16,8	2,18	4,59	3,29	0,9	1,4	0,58	5,92
Запорізька	5,07	0,81	0,00	1,47	0,0	0,0	1,13	0,46
Івано-Франківська	16,2	2,14	0,34	3,66	2,2	3,3	1,36	10,13
Київська	10,52	1,63	7,13	0,26	0,2	0,4	1,46	0,28
Кіровоградська	4,1	0,55	-	-	2,6	0,8	0,35	0,33
Автономна Республіка Крим*	8,4	1,11	2,15	0,18	1,3	0,3	1,67	1,54
Луганська	3,47	0,47	0,18	0,12	0,4	0,7	0,99	2,65
Львівська	8,03	1,10	0,08	1,54	2,1	0,8	0,75	1,74
Миколаївська	3,18	0,57	0,21	0,71	1,3	0,9	0,27	0,15
Одеська	4,99	0,70	1,37	0,76	0,4	2,7	0,43	0,01
Полтавська	5,01	0,66	-	0,33	0,2	1,4	1,25	0,83
Рівненська	11,4	1,51	1,86	1,16	2,4	1,0	1,51	1,27
Сумська	7,52	1,06	0,03	0,70	3,3	0,1	0,79	0,16
Тернопільська	8,95	1,30	0,61	0,57	2,5	0,2	2,02	1,30
Харківська	2,4	0,36	-	0,30	0,5	0,5	0,55	0,33
Херсонська	11,27	1,70	4,14	2,47	-	0,2	1,01	0,01
Хмельницька	15,95	2,10	-	5,52	0,7	0,5	0,82	1,09
Черкаська	3,4	0,52	0,37	0,36	0,2	1,1	0,93	1,16
Чернівецька	12,8	1,82	-	1,45	4,3	0,8	2,44	2,37
Чернігівська	7,9	1,09	-	0,56	2,2	3,6	1,64	0,34
м. Київ	26,1	3,43	-	5,53	1,4	-	5,85	4,96
м. Севастополь*	30,3	4,01	-	-	0,1	0,1	13,31	6,52
Низька концентрація	* Дані станом на 2014 р.							
Висока концентрація								

4. Вплив воєнних дій на природо-заповідні об'єкти України

Сучасні реалії вносять свої корективи у процеси заповідання, які і так сповільнені у зв'язку із військовою агресією. У межах зони бойових дій опинились 393 природно-заповідних об'єктів, 347 об'єктів знаходились під окупацією, 257 об'єктів знаходились на відстані

до 5 км від ліній фронту. Загалом внаслідок агресії близько 46000 км² площі об'єктів ПЗФ мають ризик пошкодження та забруднення, що становить 43% від загальної площі цих об'єктів в Україні²⁶.

Усього 1426 об'єктів ПЗФ зазнали впливу російської агресії (16,5% від їх загальної кількості), потенційно забрудненими є 1,1 млн га земель ПЗФ (24,5% площі ПЗФ України), повністю чи частково окупованими з 2014 р. залишаються 131 об'єкт ПЗФ, загальною площею 182746 га (табл. 9)²⁷.

Таблиця 9

Площа та кількість об'єктів ПЗФ України, що розташовані у межах небезпечних зон та на тимчасово окупованих територіях

Тип об'єкту ПЗФ	Площа об'єктів ПЗФ, га	Кількість об'єктів ПЗФ	Об'єкти ПЗФ в межах небезпечних зон		Об'єкти ПЗФ на окупованих територіях	
			площа, га	кількість	площа, га	кількість
Природний заповідник	92578	9	14197	5	51775	6
Біосферний заповідник	369527	3	334217	3	-	-
Нац. природний парк	406855	17	270098	15	14005	3
Регіональний ландшафтний парк	224359	16	125972	15	84	1
Заказник	524241	797	328537	739	112599	61
Заповідне урочище	22832	103	18625	101	553	2
Пам'ятка природи	9319	392	7045	350	2263	42
Ботанічний сад	1135	4	55	2	1080	2
Дендрологічний парк	406	6	404	6	-	-
Зоологічний парк	49	3	45	3	-	-
Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва	1890	76	1232	62	387	14
Разом	1653191	1426	1100427	1301	182746	131

Вплив воєнних дій на об'єкти ПЗФ не відрізняється від впливу на аналогічні природні екосистеми, які не мають охоронного статусу. Порушення роботи об'єктів ПЗФ відбувається також через відсутність охорони та припинення фінансування, що призводить

²⁶ Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії росії проти України за рік від початку повномасштабного вторгнення. Березень 2023, Київ, 50 с. URL :https://kse.ua/wp-content/uploads/2023/03/UKR_Feb23_FINAL_Damages-Report-1.pdf (дата звернення 20.10.2024 р.).

²⁷ Рибалова О.В., Кочура А.С., Ярмол В.А. Вплив бойових дій на унікальні природні об'єкти України. Geography prospects for the development of science and the environment : The XIV International Scientific and Practical Conference «Prospects for the development of science and the environment», April 10-12, Helsinki, Finland. C.88-94.

до збільшення незаконних вирубок, видобутку корисних копалин, лісових та трав'яних пожеж (рис. 16). У зоні бойових дій зафіксовано 298000 га лісових та 1438000 га трав'яних пожеж, які разом з горінням нафти та нафтопродуктів спричинило значне забруднення атмосферного повітря. Через бойові дії в атмосферне повітря потрапило 5,5 млн. т викидів забруднюючих речовин. Згоріли тисячі гектарів лісу у НПП «Кремінські ліси», «Святі гори», «Білобережжя Святослава», Чорнобильському біосферному заповіднику²⁶.

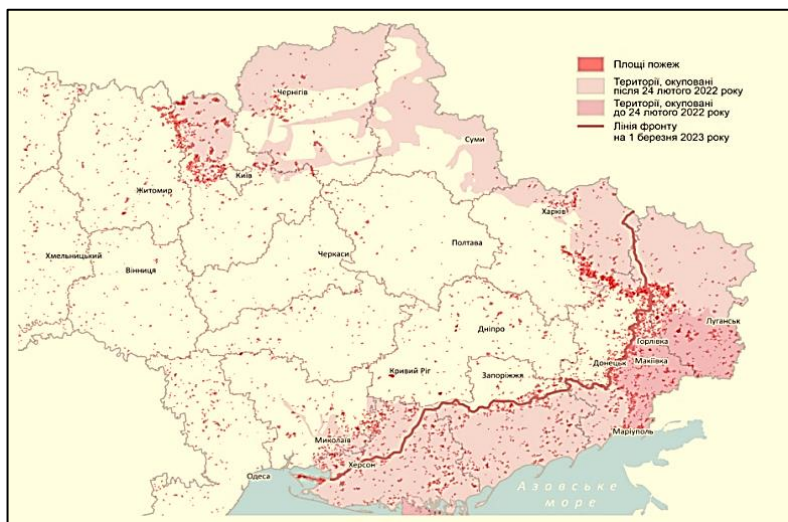

Рис. 16. Площі пожеж на території України, спричинені воєнними діями²⁸

Впливу воєнних дій чи окупації зазнали 17 із 56 НПП, 10 із 19 природних заповідників та 3 із 5 біосферних заповідників («Асканія-Нова», Чорноморський та Чорнобильський). На рис. 17 представлено ризик пошкодження об'єктів ПЗФ, який на окупованих територіях та зоні воєнних дій дуже високий (схід та південь країни), а на прифронтових територіях чи тих, що були під окупацією – високий та середній.

²⁸ Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії росії проти України за рік від початку повномасштабного вторгнення. Березень 2023, Київ, 50 с. URL :https://kse.ua/wp-content/uploads/2023/03/UKR_Feb23_FINAL_Damages-Report-1.pdf (дата звернення 20.10.2024 р.).

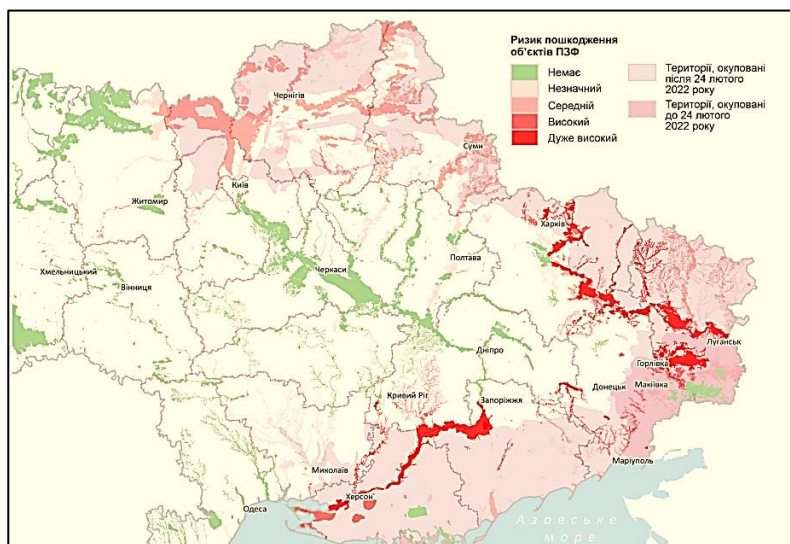

Рис. 17. Ризик пошкоджень об'єктів ПЗФ України внаслідок воєнних дій²⁹

Рис. 18. Пожежі, спричинені воєнними діями (Біосферний заповідник «Асканія-Нова»)³⁰

²⁹ Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії росії проти України за рік від початку повномасштабного вторгнення. Березень 2023, Київ, 50 с. URL :https://kse.ua/wp-content/uploads/2023/03/UKR_Feb23_FINAL_Damages-Report-1.pdf (дата звернення 20.10.2024 р.).

³⁰ Екологічний паспорт Херсонської області. Екологічні паспорти за 2023 рік. URL : <https://mepr.gov.ua/diyalnist/napryamky/ekologichnyj-monitoring/ekologichni-pasporty/> (дата звернення 1.10.2024 р.).

Біосферний заповідник «Асканія-Нова» з 24.02.2022 р. знаходиться в окупації та потерпає не тільки від пожеж (рис. 18), а також від вивозу рідкісних та унікальних видів тварин до території ворожої держави. Чорнобильський біосферний заповідник був під окупацією з 24.02.2022 р. по 1.04.2022 р. та зазнав руйнувань адміністративних будівель, знищення спостережного пункту у с. Рагівка тощо. Розмір шкоди, який завданий природним екосистемам, флорі та фауні заповідника наразі повністю не оцінений.

Після підриву військами росії греблі Каховської ГЕС, у зоні затоплення опинилися 42 території та об'єкти площею 96097,6 га, (26% загальної площі ПЗФ Херсонської області). У зоні бойових дій ще залишаються 55 територій та об'єктів ПЗФ загальною площею близько 354180,6 га (95% площі ПЗФ області). Увесь Нижньодніпровський НПП був затоплений, рівень води біля островів піднявся на 3,5 м по всій площі парку (близько 80 тис. га). Підтоплення відбулося на території, де збереглися типові та рідкісні угруповання заплавних лісів, боліт, лук, піщаних степів, степових схилів Дніпра та балок, оголень гірських порід. Постраждали через затоплення всі види рослин, особливо через зсуви та перенесення водою величезного об'єму мулових мас зруйнованих порід. Під загрозою зникнення опинилося багато тварин. За попередніми оцінками, парк зазнав збитків на суму приблизно 46,5 млрд. грн.³⁰

Суттєво постраждали степові екосистеми НПП «Кам'янська Січ», який був окупований з березня по листопад 2022 р. Наслідки бойових дій на території парку: замінованість та щільне забруднення вибухо-небезпечними предметами; випалені степові ділянки та лісові насадження; утворення великих вирв у земній поверхні внаслідок ракетних ударів, бомб тощо; порушення земного покриву через будівництво фортифікаційних споруд; забруднення ґрунту на ділянках дислокації військової техніки та в місцях розриву снарядів; забруднення території твердими побутовими відходами в місцях тривалого перебування російських військових; осушення прибережних екосистем внаслідок падіння рівня води у Каховському водосховищі (рис. 19).

З березня 2022 р. більша частина НПП «Святі Гори» перебувала у районі ведення бойових дій. На сьогодні 80% цього парку знищено. Знищено до 60-70% соснових насаджень – близько 5 тис. га лісів. Великих збитків зазнала інфраструктура парку. Орієнтовна вартість збитків майну парку вже становить близько 5,5 млн гривень.

Через бойові дії постраждали НПП «Азово-Сиваський» і «Джарилгацький», «Гетьманський», «Голосіївський» та багато інших. Під вогневим ударом опинилися ландшафтні заказники загальнодержавного значення «Олександрівський», «Станіславський».

**Рис. 19. Вирви внаслідок ракетних ударів, бомб
(Національний природний парк «Кам'янська Січ»)³¹**

Багато природно-заповідних об'єктів на звільнених територіях перебувають під регулярними обстрілами, зокрема, і НПП Сумської області: Гетьманський та Деснянсько-Старогутський. Останній внаслідок обстрілів втратив будівлі усіх трьох природоохоронних відділень, не говорячи про збитки завдані природним екосистемам.

Основними проблемами внаслідок війни природно-заповідних територій та об'єктів стали: масштабні пожежі, мінування територій, активні бойові дії, що призвели до пошкодження ґрунтового покриття, місць існування цінних видів флори та фауни, занесених до відповідних охоронних списків різних рівнів.

ВИСНОВКИ

Однією із Цілей сталого розвитку є захист та відновлення екосистем суші. Досягти якої можливо лише при збільшенні площі національної екомережі, що має відбуватися за рахунок розширення існуючих та створення нових територій та об'єктів природно-заповідного фонду. Розширення територій та об'єктів ПЗФ України відбувається занадто повільно. Станом на 01.01.2024 в Україні нараховується 9002 територій та об'єктів ПЗФ загальною площею 4,569 млн. га, показник заповідності становить 6,93%, що значно нижче від показника заявленого у Стратегії державної екологічної політики України на період до 2030 року, згідно якої, на 01.01.2021 р. заповідність мала бути 10,4%, а на 01.01.2025 – 12,5%. Відставання значне, майже у 2 рази, щоб досягти заявлених цілей до 2030 р. – 15% заповідності, необхідно додатково заповідати 4,89 млн. га територій, що становить 8,1% площі України.

У структурі ПЗФ за площею першу позицію посідають національні природні парки (33%), другу – заказники (31%), третю – регіональні

³¹ Екологічний паспорт Херсонської області. Екологічні паспорти за 2023 рік. URL : <https://mep.gov.ua/diyalnist/napryamky/ekologichnyj-monitoryng/ekologichni-pasporty/> (дата звернення 1.10.2024 р.).

ландшафтні парки (17%), а четверту заповідники (16%). Максимальні показники заповідності характерні для Закарпатської, Івано-Франківської, Хмельницької та Чернівецької областей, а також для м. Київ, мінімальні для Вінницької та Харківської областей. Розрахований індекс територіальної концентрації ПЗФ України корелюється із показником заповідності. Низька концентрація об'єктів ПЗФ характерна, в основному, для центральних, східних та частково південних областей, для яких показник заповідності території нижче 5%.

Природно-заповідні об'єкти України потерпають від воєнних дій. 1426 об'єктів ПЗФ зазнали впливу російської агресії (16,5% від загальної кількості), потенційно забрудненими є 1,1 млн га земель ПЗФ (24,5% площі ПЗФ України), повністю чи частково окупованими з 2014 р. залишаються 131 об'єкт ПЗФ. Основними проблемами внаслідок війни природно-заповідних територій та об'єктів стали: масштабні пожежі, мінування територій, активні бойові дії, що призвели до пошкодження ґрунтового покриву, місць існування цінних видів флори та фауни, занесених до відповідних охоронних списків різних рівнів.

АНОТАЦІЯ

Розділ присвячений важливій та актуальній темі розширення території природно-заповідного фонду України, заповідності її території, яка відбувається зі значним відставанням. Встановлено, що станом на 01.01.2024 в Україні нараховується 9002 територій та об'єктів ПЗФ загальною площею 4,569 млн. га, показник заповідності становить 6,93%, що значно нижче від показника заявленого у Стратегії державної екологічної політики України на період до 2030 року, згідно якої, на 01.01.2025 р. заповідність мала бути 12,5%. Максимальні показники заповідності характерні для Закарпатської, Івано-Франківської, Хмельницької та Чернівецької областей, а також для м. Київ, мінімальні для Вінницької та Харківської областей. Розрахований індекс територіальної концентрації ПЗФ України корелюється із показником заповідності. Низька концентрація об'єктів ПЗФ характерна, в основному, для центральних, східних та частково південних областей, для яких показник заповідності території нижче 5%. Розраховані індекси територіальної концентрації природних територій та об'єктів встановили, що найвищою концентрація заповідників характеризується Київська область, найвища концентрація НПП розрахована для м. Київ та для Хмельницької області, максимальна концентрація РЛП обрхована для Чернівецької та Сумської області, найвищою концентрацією заказників характеризується м. Севастополь та м. Київ, пам'яток природи Івано-Франківська область. З'ясовано, що природно-

заповідні об'єкти України потерпають від воєнних дій: 1426 об'єктів ПЗФ зазнали впливу російської агресії, потенційно забрудненими є 1,1 млн га земель ПЗФ, повністю чи частково окупованими залишаються 131 об'єкт. Встановлено, що основними проблемами внаслідок війни природно-заповідних територій та об'єктів стали: масштабні пожежі, мінування територій, активні бойові дії, що призвели до пошкодження ґрунтового покриву, місць існування цінних видів флори та фауни.

Література

1. Аналіз площ природно-заповідного фонду України в розрізі адміністративно-територіальних одиниць за 2020 рік / Природно-заповідний фонд України. URL : <https://wownature.in.ua/oberihaymo/prugodno-zapovidnyy-fond/> (дата звернення 1.11.2024 р.).

2. Андронов В.А., Варивода Є.О., Тітенко Г.В. Заповідна справа: навч. посіб., Х. : НУЦЗУ, 2013. 204 с.

3. Атлас об'єктів природно-заповідного фонду України. *Природно-заповідний фонд України* : веб-портал. URL : <https://pzf.land.kiev.ua/> (дата звернення : 02.10.2024)

4. Державний кадастр територій та об'єктів природно-заповідного фонду. URL : https://data.gov.ua/dataset/mepr_05 (дата звернення 20.10.2024 р.).

5. Десять найкращих національних парків України. URL : <https://tsn.ua/tourism/10-naykraschih-nacionalnih-parkiv-ukrayini-352097.html> (дата звернення 20.10.2024 р.).

6. Екологічні паспорти за 2023 рік. URL : <https://mepr.gov.ua/diyalnist/napryamky/ekologichnyj-monitoryng/ekologichni-pasporty/> (дата звернення 1.10.2024 р.).

7. Екологічний паспорт Херсонської області. *Екологічні паспорти за 2023 рік*. URL : <https://mepr.gov.ua/diyalnist/napryamky/ekologichnyj-monitoryng/ekologichni-pasporty/> (дата звернення 1.10.2024 р.).

8. Закон України Про природно-заповідний фонд України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2456-12#Text> (дата звернення 1.10.2024 р.).

9. Закон України Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#n14> (дата звернення 20.10.2024 р.).

10. Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії росії проти України за рік від початку повномасштабного вторгнення. Березень 2023, Київ, 50 с. URL:

https://kse.ua/wp-content/uploads/2023/03/UKR_Feb23_FINAL_Damages-Report-1.pdf (дата звернення 20.10.2024 р.).

11. Природні заповідники України. URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D1%96%D0%B7%D0%B0%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%B8%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8> (дата звернення 20.10.2024 р.).

12. Резолюція Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку на період до 2030 року». URL: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n15/291/92/pdf/n1529192.pdf?OpenElement> (дата звернення 12.12.24)

13. Рибалова О.В., Кочура А.С., Ярмол В.А. Вплив бойових дій на унікальні природні об'єкти України. *Geography prospects for the development of science and the environment* : The XIV International Scientific and Practical Conference «Prospects for the development of science and the environment», April 10–12, Helsinki, Finland. С. 88–94.

14. Українська природоохоронна група. URL : <https://uncg.org.ua/plan-ukrainy-iz-zapovidannia-tsinnykh-pryrodnykh-terytorij-do-2030r-vykonanyj-na-3-5/> (дата звернення 20.10.2024 р.).

Information about the author:

Danylchenko Olena Serhiivna,

Candidate of Geographical Sciences, Associate Professor,

Associate Professor at the Department of General

and Regional Geography

Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko

87, Romenska str., Sumy, 40002, Ukraine